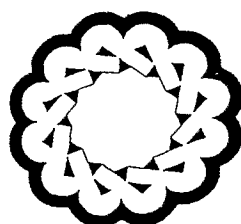

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٣٧٧٩٩

دانشگاه ولی عصر

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

نقد و بررسی دیوان زیب‌النسا (مخفی)

استاد راهنما:

دکتر نسرین فلّاح

استاد مشاور:

دکتر سعید حاتمی

پژوهشگر

ابوالقاسم چوپان‌زاده

مهرماه ۱۳۸۸

۱۳۸۹ / ۳ / ۵

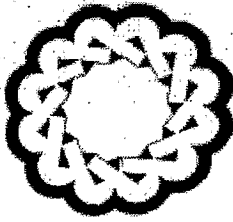
کتابخانه‌ی ادبیات فارسی

تشیع برکات

۱۳۶۷۴۴

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری‌ها ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه
متعلق به دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان است.

۱۳۸۹/۳/ ۵

دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

با عنوان:

«نقد و بررسی دیوان زیب النساء»

دانشجو:

ابوالقاسم چوپان زاده

در تاریخ ۸۸/۷/۲۸ توسط هیأت داوران زیر بررسی شد و با درجه‌ی عالی به تصویب نهایی رسید.

امضاء

۱- استاد راهنمای پایان نامه خانم دکتر نسرين فلاح با مرتبه‌ی علمی استادیار

امضاء

۲- استاد مشاور پایان نامه آقای دکتر سعید حاتمی با مرتبه‌ی علمی استادیار

امضاء

۳- استاد داور داخل گروه خانم دکتر زهرا سید یزدی با مرتبه‌ی علمی استادیار

امضاء

۴- استاد داور خارج گروه آقای دکتر محمود الهام بخش با مرتبه‌ی علمی دانشیار

امضاء

۵- نماینده‌ی تحصیلات تکمیلی آقای دکتر اصغر رحیمی با مرتبه‌ی علمی استادیار

تقدیم بہ خواہر زادہ سی عزیزم

زینب شمشری

سپاس و قدردانی

منت خدای را عزّ و جلّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت، هرنفسی که فرو می‌رود مملّه حیات است و چون بر می‌آید مفرّح ذات. پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب.

اینک که به یاری ایزد راهنمای و راه‌گشای، تألیف و تدوین این پایان‌نامه به سلامتی و موفقیت طی گردید، بر این شاگرد نو آموخته‌ی مکتب علم و ادب مفروض است که قدردان زحمات و کوشش‌های بی‌شایبه و بی‌دریغ و راهنمایی‌های ارزنده استادان باشد؛ چرا که اگر دلالت و چراغ‌راه ایشان راه‌گشای این راه بر نگارنده نبود، وارد شدن و طی کردن راه این وادی برای نگارنده، صعب‌العبور و غیرممکن بود.

«بی‌مرئی هیچ‌کس در هیچ‌جا کاری نساخت
بی‌مددکاری ابری قطره‌ای دریا نشد»
از استاد ارجمند و بزرگوارم دکتر نسرین فالّاح که کار راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند، هرچند که زبان از تشکر زحمات ایشان عاجز است، کمال تشکر و امتنان را دارم. همچنین از استاد عزیزم دکتر سعید حاتمی نیز که کار مشاوره این رساله را بر عهده گرفتند، تشکر می‌کنم.

از استادان معظمّ و بزرگوار گروه زبان و ادبیات فارسی نیز کمال تشکر را دارم.

«این همه گفتیم لیک اندر پسیج
بی عنایات خدا هیچیم هیچ»

چکیده: زیب‌النسا بیگم در دهم شوال سال (۱۰۴۸هـ ق) در هند متولد شد. او علاقه‌ای وافر به شاعران، خوشنویسان، دانایان و اهل ادب داشت. شاعری بدیهه‌سرا و حاضر جواب بود. او علی‌رغم میل پدرش در دربار به دور از دید پدرش به شعر گویی می‌پردازد. از حدود بیست سالگی، شعر سرایی را آغاز می‌کند. وی شاعری غزل‌سراست و در اشعارش «مخفی» تخلص می‌کرد. در ۶۵ سالگی به سال (۱۱۱۳هـ ق) دیده از جهان فرو بست. دیوان شعر از جمله‌ی آثار وی است که هم‌اکنون در دسترس ما قرار دارد.

آن‌چه در این مجموعه با عنوان «نقد و بررسی دیوان زیب‌النسا» ارائه شده، پژوهش و تفحصی است در اشعار زیب‌النسا، جهت شناخت شخصیت شاعر، چگونگی شعر شاعر، عوامل مؤثر بر شکل‌گیری شعر شاعر و بیان میزان اهمیت و جایگاه دیوان شاعر در شعر و متون نظم فارسی است. از آن‌جا که شاید این شاعر برای خیلی‌ها ناشناخته مانده است، این رساله سعی در شناخت این شاعر و معرفی آن به جامعه‌ی ادب دارد. سعی شده است که ابتدا عوامل مؤثر بر تکوین و ساختار شعر شاعر، به لحاظ سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و مذهبی و نیز به لحاظ نبوغ فردی، مورد بررسی قرار بگیرد. همچنین در بحث سنت ادبی به بررسی میزان تأثیر استادان و معاصران زیب‌النسا، در شعر وی، تأثیرپذیری شاعر از شاعران پیش از خود به خصوص حافظ و میزان این اثرگذاری‌ها پرداخته شده است. از آن‌جا که هر شاعری برای سرودن شعر، سبکی شخصی دارد، در بخشی به سبک شخصی شاعر در سرودن اشعارش پرداخته شده است. روح زنانه در شعر شاعر، در دو بخش مفهومی و زبانی با ذکر شواهدی از دیوان به همراه تجزیه و تحلیل ابیات و نیز ارتباط روحیات شاعر و تأثیر آن در شعر وی، مورد بررسی قرار گرفته است. فصلی دیگر، به بررسی مضامین شعری به کار رفته در دیوان، تکراری و بکر بودن آن‌ها، اختصاص یافته است. در آخر به ذکر معنی تعدادی از واژگان و اصطلاحات به کار رفته در دیوان، پرداخته‌ایم.

کلید واژه‌ها: زیب‌النسا، نقد شعر، زنان شاعر، سبک هندی، سنت ادبی، مضمون‌یابی، نبوغ فردی.

فهرست مطالب

۱-۴

فصل اول: مبادی تحقیق

۲

مبادی تحقیق

۲

۱-۱) بیان مسأله‌ی تحقیق

۳

۱-۲) ضرورت تحقیق

۳

۱-۳) اهداف تحقیق

۴

۱-۴) پیشینه‌ی تحقیق

۴

۱-۵) فرضیه‌های تحقیق

۴

۱-۶) روش تحقیق

۵-۵۱

فصل دوم: عوامل مؤثر بر تکوین شعر

۶

۱-۱) عوامل مؤثر بر تکوین شعر

۷

دولت گورکانی هندونقش آن‌ها در شکل‌گیری زبان و ادبیات فارسی درهند

۸

شعر شاعری در سلسله‌ی گورکانیان هند

۹

پادشاهی اورنگ زیب

۱۰

وضعیت شعر شاعری زمان پادشاهی اورنگ زیب

۱۱

اورنگ زیب و ایران

۱۲

رابطه اقتصادی ایران و هند و تاثیر آن بر شکل‌گیری زبان فارسی در هند

۱۳

رابطه فرهنگی ایران و هند و تاثیر آن بر شکل‌گیری زبان فارسی در هند

۱۴

وضعیت فرهنگی، اجتماعی زمان زیب‌النسا و تاثیر آن بر شکل‌گیری زبان فارسی

۱۵

۱-۲) سنت ادبی

۱۵

۱-۲-۱) استادان زیب‌النسا

۱۵

۱-۲-۱-۱) حافظه مریم

۱۸	۱-۲-۱-۲) اشرف مازندرانی
۲۰	۱-۲-۱-۳) ملا جیون
۲۰	۱-۲-۱-۴) ملآبوطالب کلیم
۲۱	۱-۲-۲) معاصران زیبالنسا
۲۱	۱-۲-۲-۱) میرزا محمد علی شیرازی
۲۲	۱-۲-۲-۲) میرمحمد (ماهر) اکبر آبادی
۲۲	۱-۲-۲-۳) ناصرعلی سهرندی
۲۲	۱-۲-۲-۴) میرزا خلیل
۲۲	۱-۲-۲-۵) عاقل خان
۲۳	۱-۲-۳) تاثیرپذیری زیبالنسا از حافظ
۲۸	۱-۲-۴) نمود سبک هندی بر شعر زیبالنسا
۲۸	سبک هندی
۲۹	ویژگی‌های سبک هندی در دیوان زیبالنسا
۲۹	۱) مضمون‌یابی
۲۹	۲) تمثیل
۳۱	۳) صورخیال
۳۱	۳-۱) تشبیه
۳۲	۳-۲) استعاره
۳۲	۳-۳) کنایه
۳۲	۳-۴) مجاز
۳۴	۱-۳) نبوغ فردی
۳۴	۱-۳-۱) زندگی زیبالنسا
۳۶	۱-۳-۲) وقایع زندگی زیبالنسا

۳۸	۱-۳-۳) چرا زیبالنسا ازدواج نکرد
۳۹	۱-۳-۴) درگذشت زیبالنسا
۳۹	۱-۳-۵) زیبالنسا از زبان خودش
۴۱	مذهب
۴۳	۱-۳-۶) نبوغ زیبالنسا از زبان دیگران
۴۴	۱-۳-۷) تخلص زیبالنسا
۴۶	۱-۳-۸) آثار زیبالنسا
۴۶	۱-۳-۸-۱) آثار خود زیبالنسا
۴۶	۱) جنگ
۴۶	۲) دیوان
۴۷	حجم دیوان
۴۷	۱-۳-۸-۲) آثاری که به نام زیبالنسا نوشته‌اند
۴۸	سبک شعری زیبالنسا
۵۰	منظور مخفی از داغ پسر

۵۲-۱۱۱

فصل سوّم: ساختار نظم در دیوان زیبالنسا

۵۳	مقدمه
۵۳	ساختارگرایی
۵۴	۱) سطح آوایی
۵۵	۱-۱) توازن واجی
۶۱	۱-۲) توازن هجایی
۶۳	۲) توازن واژگانی
۶۴	۲-۱) تکرار واژه
۶۴	۲-۱-۱) همگونی ناقص واژه

۶۴	۲-۱-۱-۱) همگونی ناقص درون بیت
۶۶	۲-۱-۱-۲) همگونی ناقص درون مصزع یک بیت
۶۹	۲-۱-۲) همگونی کامل
۶۹	۲-۱-۲) همگونی کامل درون بیت
۷۱	۲-۱-۲-۱) همگونی کامل درون مصزع یک بیت
۷۳	۲-۲) تکرار در سطح گروه
۷۳	۲-۲-۱) همگونی ناقص
۷۴	۲-۲-۲) همگونی کامل
۷۵	۲-۳) تکرار در سطح جمله
۷۵	۲-۳-۱) همگونی ناقص
۷۸	۲-۳-۲) همگونی کامل
۷۸	۳) توازن نحوی
۸۱	۴) صورخیال در شعر: زیب‌النسا
۸۱	۴-۱) تشبیه
۸۲	۴-۱-۱) تشبیه کامل (مفصل)
۸۶	۴-۱-۲) تشبیه مجمل
۸۷	۴-۱-۳) تشبیه مؤکد
۸۸	۴-۱-۴) تشبیه بلیغ
۸۹	۴-۱-۴) تشبیه بلیغ (غیراضافی)
۸۹۰	۱-۱-۵) تشبیه بلیغ (اضافه تشبیهی)
۹۳	۴-۲) استعاره
۹۳	۴-۲-۱) استعاره‌ی مصرحه
۹۷	۴-۲-۲) استعاره‌ی مکنیه

۹۷	۴-۲-۲-۱) تشخیص
۱۰۰	۴-۲-۲-۲) اضافه‌ی استعاری
۱۰۲	۴-۳) مجاز
۱۰۴	۴-۴) کنایه

۱۱۲-۱۵۸

فصل چهارم: تحلیل محتوایی دیوان زیب‌النسا

۱۱۴	۴-۱) مضامین عاشقانه
۱۱۴	۴-۱-۱) در بیان احوال عاشق
۱۱۴	گریه‌زاری عاشق در هجران و فراق یار
۱۱۶	یاد عاشق از اندوه یار
۱۱۸	بی‌قراری‌های عاشق در عشق خود
۱۱۹	وفاداری عاشق بر عشق خود
۱۲۱	امیدواری عاشق بر عشق یار
۱۲۲	در حسرت دیدار یار
۱۲۳	نومیدی عشق
۱۲۴	رازداری عاشق
۱۲۶	صبر و شکیبایی عاشق در هجران یار
۱۳۱	۴-۱-۲) وصف معشوق
۱۳۱	وصف زیبایی چهره‌ی معشوق
۱۳۲	توصیف زلف یار
۱۳۴	توصیف چشم معشوق
۱۳۵	توصیف لب معشوق
۱۳۷	۴-۱-۳) تفسیر عشق
۱۳۸	۴-۲) مرثیه

۱۴۰	۴-۳) مفاخره
۱۴۲	۴-۴) وصف و ستایش
۱۴۲	۴-۴-۱) در ستایش پیامبر
۱۴۵	۴-۴-۲) مدح و ستایش شاه
۱۴۵	۴-۵) تقابل عقل و عشق
۱۴۷	۴-۶) پند و اندرز
۱۵۱	۴-۷) شکوائیه
۱۵۴	۴-۸) دیدگاه کلامی، و مشرب فلسفی و تقدیرگرایانه
۱۵۵	۴-۹) مضامین عرفانی
۱۵۹-۱۷۱	فصل پنجم: روح زنانه در اشعار زیب‌النسا
۱۶۰	نقد فمینیستی
۱۶۱	نقد زن نویسنده
۱۶۳	۵-۱) مفهوم
۱۶۷	۵-۲) زبانی
۱۶۷	۵-۲-۱) وزن و آهنگ
۱۶۸	۵-۲-۲) انتخاب واژگان
۱۷۰	۵-۲-۳) تشبیهات
۱۷۲-۱۸۲	فصل ششم: واژگان واصطلاحات
۱۸۳-۱۸۶	فصل هفتم: نتیجه‌گیری
۱۸۷-۱۸۸	فهرست منابع

فصل اوّل

مبادی تحقیق

۱-۱) بیان مسأله‌ی تحقیق

معرفی چهره‌ی بانوان هنرمندی که با ذوق و قدرت ابتکار خویش توانسته‌اند آثار ارزشمندی را برجا بگذارند، می‌تواند یکی از موضوعات مهم و مورد توجه محققان و پژوهشگران زبان و ادبیات فارسی باشد. جای بسی خوشحالی است که چنین چهره‌هایی در تاریخ هنر به معنای گسترده‌ی آن وجود دارد و تأسف از این است که بسیاری از اینان برای جامعه‌ی ما شناخته شده نیستند. این شخصیت‌ها سرمایه‌های فرهنگی و معنوی جاودان برای ما هستند که نباید تنها مورد توجه تعداد محدودی از صاحب‌نظران قرار بگیرند، بلکه باید جایگاه این گونه اشخاص در کنار نام‌آوران قرار بگیرد و یا دست کم به عامه‌ی مردم معرفی شوند. این گونه شخصیت‌ها حیات معنوی و بقای فرهنگی خویش را از اسلام و باورها و ارزش‌های حاکم بر آن اندوخته‌اند. اینان، در جای جای سرزمین گسترده‌ی اسلامی، جزئی جدایی‌ناپذیر از تاریخ امت‌های اسلامی گشته‌اند و به آن تعلق دارند.

گستره‌ی ادب فارسی در مشرق زمین و نفوذ آن در این مناطق به ویژه هند قدیم بر تعداد آثار و شخصیت‌های به جای مانده در ادبیات فارسی بسیار تأثیر گذاشته است. زیب‌النسا بیگم متخلص به (مخفی) یکی از چهره‌های شاخص شاعران زن است که با شعر خود در پیکره‌ی تاریخ ادب فارسی قرار دارد. می‌دانیم که بسیاری از دانش‌آموختگان و خوانندگان دیوان‌های شعر، تاکنون با این بانوی شاعر فارسی‌زبان آشنا نبوده‌اند یا حداقل شناخت کمی از این شاعر داشته‌اند. در این رساله ضمن شرح

زندگی اجتماعی، اعتقادی و هنری این شاعر، به نقد و تحلیل شعر وی می‌پردازیم و شعر وی را به جامعه‌ی ادب‌دوست و علاقه‌مند معرفی می‌کنیم.

اگر چه دیوان زیب‌النسا بیگم صلابت و جذابیت دیوان حافظ و یا روانی و شیوایی اشعار سعدی را ندارد؛ اما در تقابل با دوره‌ای که شاعر آن را سروده است، بسیار جذاب و روان است. این اثر نیز به مانند دیگر آثار شعری، در ادبیات ما جایگاهی دارد که نمی‌توان بی‌تفاوت از کنار آن گذشت. همچنین بررسی، نقد و تحلیل این اثر ما را با جامعه‌ی شاعر و اوضاع فرهنگی، سیاسی آن زمان آشنا می‌کند و فراز و فرودهای شعری وی را به راحتی به ما نشان می‌دهد.

دیوان زیب‌النسا برای اولین بار در ایران به کوشش دکتر مهیندخت صدیقیان و دکتر سید ابوطالب میرعابدینی در سال ۱۳۸۱ در تهران به چاپ رسیده است. اشعار این دیوان در قالب‌های غزل، قصیده، ترجیع بند، ترکیب بند، مخمس، مسدس و تعدادی قطعه سروده شده است.

۲-۱) ضرورت تحقیق

از آن‌جا که زیب‌النسا بیگم شاعری فارسی زبان است و دیوان اشعار نیز دارد، تاکنون کسی او را آن‌چنان که باید نشناخته است. چون در عرصه‌ی ادب فارسی چه نظم و چه نثر، سعی بر آن است تا تمامی شاعران و نویسندگان مورد ارزیابی و شناسایی قرار بگیرند و به جامعه‌ی ادب‌دوستان و جامعه معرفی شوند، زیب‌النسا نیز شاعری است که در این عرصه قرار دارد و در شاخه‌ی نظم فارسی صاحب دیوان شعر است، لذا برآنیم که این بانوی شاعر را نیز همچون دیگر شاعران و نویسندگان فارسی‌زبان، به ادب‌دوستان و علاقه‌مندان به متون نظم معرفی کنیم. اگر چه میزان و اهمیت کار وی در حد شاعران درجه اول فارسی‌زبانی چون حافظ، سعدی، مولوی و غیره نیست، اما از آن‌جا که او شاعر است و صاحب اثر، معرفی وی به عنوان یکی از شاعران درجه دوم و متوسط فارسی و کسی که در هند پرچم‌دار زبان و ادبیات پربر ایران بوده است و شاعری علاقه‌مند به ایران و زبان فارسی بوده است، کاری شایسته و درخور است.

۳-۱) اهداف تحقیق

بررسی و تعمق و تأمل در دیوان زیب‌النسا در ابعاد مختلف، و گشت و گذار در کوچه پس‌کوچه‌های دیوان وی، ما را با زندگی شاعر و اوضاع زمانه‌ی وی آشنا می‌کند. همچنین با طرح و شیوه‌ی شاعری وی آشنا می‌شویم. از نتایجی که در ضمن تحقیق و بررسی بر روی دیوان وی در زمینه‌های مختلف به دست آوردیم، به شناسایی شخصیت وی در لابلای اشعارش و سرانجام به معرفی شاعر و اثرش به مجامع علمی و بیان میزان اهمیت اثر وی و جایگاه آن در میان شاعران فارسی‌زبان می‌پردازیم تا این که زمینه و پیش‌مقدمه‌ای باشد برای انجام پژوهش و تحقیقات دیگر توسط پژوهشگران عرصه‌ی ادب فارسی.

۴-۱) پیشینه‌ی تحقیق

موضوع نقد و بررسی بر روی آثار نظم و نثر فارسی از مدت‌ها پیش توسط استادان بزرگ عرصه‌ی علم و ادب فارسی صورت پذیرفته است و آنان با بررسی و تحلیل آثار به نقاط ضعف و قوت آثار پی می‌بردند. در زمینه‌ی پیشینه‌ی این پژوهش، به دلیل این که این اثر، اثری جدید در عرصه‌ی شعر فارسی است و از چاپ نخستین آن زمان زیادی نمی‌گذرد، تا آن جا که بررسی کرده‌ایم کار خاصی صورت نگرفته است. کارهایی مشابه به این، در مورد دیگر آثار ادبی چه نظم و چه نثر، صورت گرفته است. به عنوان مثال آقای اکبر اخلاقی در سال ۱۳۷۶ به بررسی و تحلیل ساختاری بر روی دیوان منطق‌الطیر عطار پرداخته است. یا نقد و بررسی دیوان شهریار که توسط آقای محمدحسین خان محمدی در سال ۱۳۷۳ انجام گرفته است. یا نقد و تحلیل دیوان عماد شهریاری که توسط سعید عابدی جزینی در سال ۱۳۸۳ انجام گرفته است.

۵-۱) فرضیه‌های تحقیق

- ۱- شخصیت و نبوغ فردی زیب‌النسا در سرودن اشعارش مؤثر بوده است.
- ۲- عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و مذهبی بر شعر شاعر مؤثر بوده است.
- ۳- زیب‌النسا اگر چه شاعری مقلد از شاعران مرد بوده است، اما گهگاهی در شعرش روح زنانه نیز وجود دارد.
- ۴- زیب‌النسا متأثر از سبک هندی نیز بوده است، اما این تأثیرپذیری در حوزه‌ی صور خیال در اشعارش است.

۶-۱) روش تحقیق

شیوه‌ی کاری که در این پایان‌نامه در پیش گرفته‌ایم، همان شیوه‌ی معمول توصیفی، تحلیلی و کتابخانه‌ای بود. در مرحله‌ی اول با شناخت کتاب‌های مورد نیاز و مراجعه به کتابخانه‌ها، به جمع‌آوری منابع پرداختیم. برای انجام این رساله در حدود ۸۰ منبع را شناسایی کردم. اما به دلیل کم‌یابی برخی منابع و وجود پاره‌ای از این منابع در کتابخانه‌های هند، جمع‌آوری تمامی آن منابع مقدور نبود. بر این اساس، بنای کار را بر روی همان تعداد اندک منابعی که در دسترس بود، قرار دادم. عمده‌ی کار را بر روی دیوان قرار دادم و سعی کردم که از لابلای اشعار شاعر، به سرنخ‌هایی از زندگی و موقیت زمانی شاعر، دست یابم. در مرحله‌ی دوم به مطالعه‌ی منابع پرداختم و از لابلای آن‌ها مطلب یا مطالبی را که در مورد شاعر مورد نظر ما بود، فیش‌برداری کردم. در مرحله‌ی آخر به شیوه‌ی تحلیلی، به تجزیه و تحلیل مطالب پرداختم و مطالب را در قالب سه فصل عمده‌ی تحلیل ساختاری دیوان، نوع ادبی و تحلیل زنانه (بررسی روح زنانه در شعر شاعر) اشعار شاعر پرداختم. در ادامه فصلی با عنوان واژگان و اصطلاحات را نیز لازم دیدم که در این مجموعه بیاورم؛ چرا که پاره‌ای از لغات بودند که معنای آن برای همه قابل فهم نبود. سرانجام کار ما به نتیجه‌گیری و ذکر نتایج رسید.

فصل دوّم

عوامل مؤثر بر تکوین شعر

فصل دوّم

۲-۱) عوامل مؤثر بر تکوین شعر(عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی)

همواره در طول تاریخ نشان داده شده است که حکومت‌ها(از لحاظ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی) نقش مهمی را در ایجاد و شکل‌گیری زبان و شعر ایفا کرده‌اند. چنان که در دوره‌ی صفویه در ایران شاهد بی‌حرمتی شاهان نسبت به شاعران هستیم و این امر موجب نارضایتی شاعران و نویسندگان این دوره شد. در نتیجه شاعران و نویسندگان راهی هند شدند. در هند دولت گورکانیان بودند که برخلاف دولت صفویه در ایران استقبال گرمی از شاعران و نویسندگان می‌کردند. همین امر موجب شد که شاعران و نویسندگان ایرانی راهی هند شوند و در آن‌جا. به کار شعر و نویسندگی خود

بپردازند. قبل از پرداختن به اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و تأثیر آن بر شعر شاعر مورد بحث ما لازم می‌نماید که با زمانه‌ی شاعر و چگونگی حکومت پادشاهی در زمانه‌ی وی آشنا شویم.

دولت گورکانی هند و نقش آن‌ها در شکل‌گیری زبان و ادبیات فارسی در هند

گورکانیان هند که به تعبیر مورخان غربی و مؤلفان هندی «مغول هند» یا «مغول کبیر هند» نامیده می‌شوند، اخلاف و فرزندان ظهیرالدین بابر (م ۹۳۷ ه. ق) و هم پیمان با شاه اسماعیل صفوی در مبارزه با ازبکان بودند. این اخلاف همانند نیاکانشان به زبان و ادب فارسی و هنر و فرهنگ ایرانی عشق می‌ورزیدند و دربارهایشان را با حضور گروهی بزرگ از شاعران فارسی‌گوی و پارسی‌نویس و فرهنگ‌دانان ایرانی می‌آراستند. نسبت ظهیرالدین بابر در پشت چهارم به جلال‌الدین میرانشاه پسر تیمور گورکانیان می‌رسید که در آغاز جوانی به قسمتی از ناحیه‌ی فرارود، فرمانروایی داشت. اما چون ازبکان او را از آن دیار راندند، وی به افغانستان هجوم برد و در همان حال از راه اتحاد با شاه اسماعیل صفوی برآمد و چند بار در بازگرفتن فرارود کوشید و چون کارش را با دولت ازبکان نابسامان دید، آن دیار را رها کرد.

بابر پس از چندی حمله‌ی خود را به هند آغاز کرد و از سال (۹۳۲-۹۳۷ ه. ق) که سال مرگ اوست توانست تمام بخش‌های شمالی هند را از رود سند تا بنگاله تصرف کند. هم‌زمان با این کوشش‌ها در قاره‌ی هند حکومت‌های متعددی از پادشاهان مسلمان وجود داشتند که در دستگاه‌های امارت تمامی این حکومت‌ها، زبان و ادب فارسی، زبان رسمی بود و مردان با سیاست و با فرهنگ ایرانی بر سر کارها در امارت‌های این شاهان بودند و زمام امور را بر دست داشتند. بابر و جانشینانش که همگی معروف بودند (ناصرالدین همایون ۹۳۷-۹۶۳ ه. ق، جلال‌الدین اکبر ۹۶۳-۱۰۱۴ ه. ق، نورالدین جهانگیر ۱۰۱۴-۱۰۳۷ ه. ق، شهاب‌الدین شاهجهان ۱۰۳۷-۱۰۶۸ ه. ق، محی‌الدین محمد اورنگ‌زیب ۱۰۶۸-۱۱۱۸ ه. ق)، توانستند سلسله‌های پادشاهان دکن را در هند که محل اجتماع بسیاری از بزرگان علم و ادب و با سیاست ایرانی بود، از بین ببرند و بر سراسر هند تسلط یابند؛ به نحوی که هنگام مرگ اورنگ‌زیب تمام هندوستان جز قسمت کمی از شبه جزیره دکن ملک گورکانیان هند شده بود. بعد از اورنگ‌زیب آثار ضعف تدریجی در سلسله گورکانیان هند آشکار شد و در این میان بازگشت روزافزون امیران و رجاله‌های محلی به قدرت، حمله نادر شاه به هند، دخالت دولت‌های فرانسوی و هلندی و انگلیسی خاصه دسیسه‌ها و دست‌اندازی‌های هند شرقی، انحطاط دولت گورکانی را تسریع بخشید و آن سلسله در سال (۱۲۷۵ ه. ق). هنگام سلطنت بهادر شاه ثانی به دست انگلیسی‌ها برافتاد. (تاریخ ادبیات فارسی، ج ۱/۵، ص ۵۲۴)